

COVID-19 SALGINININ SOSYAL DEVLET BAĞLAMINDA ULUSLARARASI TİCARETE ETKİLERİ¹

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt 12, Sayı 23, 2021
ISSN: 1309-4289
E – ISSN: 2149-9136

Makale Gönderim Tarihi: 10.03.2021 Yayına Kabul Tarihi: 19.05.2021

Ercan TAŞKIN
Prof. Dr.
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Finansman
Bölümü
Kütahya, Türkiye
ercan.taskin@dpu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8499-1013

Özden Sevgi AKINCI
Doktora Öğrencisi
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası Ticaret ve Finansman
Anabilim Dalı
Kütahya, Türkiye
osevgiakinci@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9250-4446

ÖZ | Kemer sıkma politikaları (tbbi bakım ve halk sağlığı hizmetleri dahil olmak üzere sosyal politika harcamalarında önemli kesintiler) ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi önlemler neoliberal politikaların karakteristiğini oluşturmaktadır. Kuzey Atlantik'in her iki yakasındaki birçok hükümetin dayattığı bu politikalar birçok devletin Covid-19 küresel salgınına yanıt verme kapasitesini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu salgının kontrol altına alınmasında yaşanan zorlukların, neoliberal ekonomik paradigmanın egemenliğiyle ve bireyci piyasa köktenciliğiyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, sosyal devletin sağladığı sosyal güvenlik olanaklarını erozyona uğratmış olan neoliberal politikaların günümüz dünyasının sorunlarına birçok yönden cevap veremediğinin ortaya konulması girişiminde bulunulmuştur. Çalışmada, bütünüyle yeni ve tarafsız bir bakış açısıyla yeni bir ekonomik düzenin oluşturulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Halkın temel gereksinimleri güven altına alınmadan uygulanacak herhangi bir ekonomi politikası başarısız olmaya mahkum görülmektedir. İçinde bulunduğumuz zorlukların yeniden yaşanmaması için, oluşturulabilecek yeni ekonomi yaklaşımı her devletin kendi gerçekliklerine ve dinamiğine uygun olarak yorumlanabilecek ve esnetilebilecek bir yapıda olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ticaret, küresel salgınlar, neoliberal politikalar

JEL Kodu: F17, I19, F02

Alan: Uluslararası Ticaret

Türü: Araştırma

DOI: 10.36543/kauiibfd.2021.023

Atıfta bulunmak için: Taşkın, E. & Akıncı, Ö. S. (2021). COVID-19 salgınının sosyal devlet bağlamında uluslararası ticarete etkileri. *KAÜİBFD*, 12(23), 532-553.

¹İlgili çalışmanın etik kurallara uygunluğu beyan edilmiştir.

IMPACTS OF COVID-19 OUTBREAK ON INTERNATIONAL TRADE IN SOCIAL STATE CONTEXT

Article Submission Date: 10.03.2021 Accepted Date: 19.05.2021

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol.12, Issue 23,2021
ISSN:1309-4289
E – ISSN: 2149-9136

Ercan TAŞKIN
Prof. Dr.
Kütahya Dumlupınar University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Department of International Trade
and Finance
Kütahya, Turkey
ercan.taskin@dpu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8499-1013

Özden Sevgi AKINCI
Doctoral Student
Kütahya Dumlupınar University
Graduate Education Institute
Department of International Trade
and Finance
Kütahya, Turkey
osevgiakinci@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9250-4446

ABSTRACT

Neoliberal policies imposed by many governments on both sides of the North Atlantic, such as austerity policies (significant cuts in social policy spending, including medical care and public health services) and the privatization of healthcare services, significantly reduce the capacity of many states to respond to the Covid-19 pandemic. The difficulties in containing this epidemic are considered to be closely related to the dominance of the neoliberal economic paradigm and to individualist market fundamentalism. In the study, it has been attempt to present that neoliberal policy, which eroded the social security opportunities, provided by the social state, far to respond to the problems of today's world in many ways. Considering the findings of the study, it was concluded that a new economic order should be established with a completely new and impartial perspective. Any economic policy that is implemented without securing the basic needs of the people seems doomed to fail. In order not to experience the difficulties we are in again, the new economic approach that can be created should be in a structure that can be interpreted and stretched in accordance with the realities and dynamics of each state.

Keywords: International trade, global epidemics, neoliberal policies

Jel Codes: F17, I19, F02

Scope: International Trade
Type: Research

1. GİRİŞ

Covid-19 küresel grip salgını, küresel anlamda bir halk sağlığı sorunu yaratmıştır. Virüs, olağanüstü yayılma oranı ve ölüm oranıyla öne çıkmaktadır. Salgının ilk ortaya çıkışından itibaren bir yıl henüz dolduruldu. 2021 Ocakının ilk haftasında tüm dünyada 1,87 milyon'dan fazla ölümlerle birlikte 86,5 milyondan fazla insanın enfekte olduğu doğrulanmıştır. İyileşen sayısı ise yaklaşık 48,5 milyon olarak belirlenmiş durumdadır.

Bu salgının kontrol altına alınmasında yaşanan zorlukların, neoliberal ekonomik paradigmanın egemenliğiyle ve bireyci piyasa köktenciliğiyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, sosyal olarak arzu edilen bir sonuç olarak, küresel salgınların yayılımının kontrol altına alınabilmesi için tutarlılık, koordinasyon ve iletişimi iyileştirmek açısından tedbirlerin alınması için bir devlet yaklaşımını gerektirir. Neoliberal paradigmanın devletin birçok önemli işlevini piyasaya devrettiği bir düzende salgının kontrolü ve alınacak tedbirler de piyasanın “inisiyatifine” terk edilmiştir. Sosyal devlet olgusundan giderek uzaklaşmış ve sosyal güvenlik önlemlerini azaltmış olan ülkelerin yaşamakta olan küresel salgının etkilerinden en çok etkilenen ülkeler oldukları gözlenmiştir.

Kemer sıkma politikaları (tıbbi bakım ve halk sağlığı hizmetleri dahil olmak üzere sosyal politika harcamalarında önemli kesintiler) ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi önlemler neoliberal politikaların karakteristiğini oluşturmaktadır. Kuzey Atlantik'in her iki yakasındaki birçok hükümetin dayattığı bu politikalar birçok devletin Covid-19 küresel salgınına yanıt verme kapasitesini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Özellikle İtalya, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri bu yönden büyük sınamalara maruz kalmıştır.

Bu salgının kontrol altına alınmasında yaşanan zorlukların, neoliberal ekonomik paradigmanın egemenliğiyle ve bireyci piyasa köktenciliğiyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Sosyal devlet olgusundan giderek uzaklaşmış ve sosyal güvenlik önlemlerini azaltmış olan ülkelerin yaşamakta olan küresel salgının etkilerinden en çok etkilenen ülkeler oldukları gözlemlenmiştir.

“Gelişmekte olan dünyada yirmi yıldan fazla bir süredir neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasının ardından, etkileri konusunda kesin bir yargıya varabilecek bir konumdayız. Genel tablo hoş değil” (Rodrik, 2002: 1). Bu tespitin yapılmasının üzerinden bir yirmi yıl kadar daha geçmiştir. Şimdi söz konusu genel tablonun son yaşadığımız küresel salgından elde ettiğimiz öğrenmelerimizle yeniden gözden geçirilmesinde yarar vardır.

Çalışmada, sosyal devletin sağladığı sosyal güvenlik olanaklarını erozyona uğratmış olan neoliberal politikaların günümüz dünyasının sorunlarına

birçok yönden cevap veremediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Halkın temel gereksinimleri güven altına alınmadan uygulanacak herhangi bir ekonomi politikası başarısız olmaya mahkum görünmektedir.

Çalışmada elde edilmiş olan bulgular göz önünde bulundurulduğunda bütünüyle yeni ve tarafsız bir bakış açısıyla yeni bir ekonomik düzenin oluşturulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Salgını kontrol altına almaya çalışırken, ülkeler aynı zamanda aşırı yoksulluktaki artışla ve bununla birlikte gelen acılarla da yüzleşmelidir. Ancak bu sorunla mücadele etmek için birçok araçları vardır. Sosyal yardım programları üzerine yapılan kapsamlı araştırmalar, güvenlik ağı tasarımlarını güçlendirmeye ve yanıtları değişen koşullara uyacak şekilde uyarlamaya yönelik yaklaşımlar için sağlam bir temel sağlar. Bu eylemler sosyal güvenlik ağlarını iyileştirebilir ve Covid-19 salgınının en kötü etkilerinden bazılarını karşı koymaya yardımcı olabilir.

Gerçekleştirilen yazın araştırmasında çeşitli araştırmaların küresel salgınların çeşitli ekonomik tesirlerine odaklandığı saptanmıştır. Küresel salgınların, sosyal devlet ve neoliberal ilkeler bağlamında uluslararası ticarete olan etkilerine odaklanılarak yapılan çalışmaların oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bu yöndeki belirgin açığın kapatılmasına yardımcı olması umulmaktadır. Bununla birlikte neoliberal doktrinin Covid-19 ile ilişkilendirerek yapılmış olan bazı çalışmalar literatür taraması bölümü altında irdelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Küresel salgınlar, ortak özellikleri ve etkileri araştırılmıştır. Bir sonraki bölümde küresel salgın yönetiminde sosyal devlet etkenine odaklanılmıştır. Ardından neoliberal politikaların küresel salgın krizinin yönetimine etkileri irdelenmiştir. Son bölüm, çalışmada elde edilen bulgular ışığında varılan anlayışları ve sonuçları içermektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Öncelikle literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler görsel analiz, gözlem ve değerlendirme süreçlerinden geçirilerek yorumlanmıştır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

Erdoğan (2020) çalışmasında, Covid-19 salgınının zapt edilememesinin nedenlerinden birinin, neoliberal ekonomik paradigmanın egemenliğiyle veya bireyci piyasa köktenciliğiyle çok fazla ilgili olduğunu öne sürmüştür. Bu yaklaşımın bir pandemi sırasında kaçınılması gereken unsurları barındırdığını ortaya koymaya çalışmıştır. Öte yandan, sosyal olarak arzu edilen bir sonucun, viral enfeksiyonların yayılmasını kontrol altına almak için tutarlılığı,

koordinasyonu ve iletişimi iyileştirmek için tedbirler tasarlamak üzere devlet yaklaşımını gerektirdiğini belirtmiştir. Bu çalışma, 2008-2009 Büyük Durgunluğunun neoliberalizmin kusurlarının ne kadar derin olduğunu ortaya çıkardığını ve Covid-19'un, neoliberalizmin sosyal olarak arzu edilen sonuçları üretme ihtimalinin düşük olduğunu açıkça ortaya koyduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle, bir paradigma değişikliğine ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır.

Giroux (2020), Mevcut Pandemi krizi geriledikçe, insan ihtiyaçlarını karşılayan bir toplum ile en uygun olanın hayatta kalması ve herkese karşı savaşın toplumun tek düzenleyici ilkesi haline geldiği bir toplum arasında seçim yapılması zorunda kalınacağını öne sürmüştür. Politikanın, dayanışmanın, kitlesel direnişin ve demokrasinin anlamı hakkında yeni vizyonların, şeffaflığın ve pedagojik anlatıların ortaya çıkma zamanı olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Neoliberal paradigmanın geleceğe taşınmaması gerektiğini savunmuştur. Gelecek dünyasının adalet, özgürlük ve toplumsal eşitlik mücadelelerini bir araya getiren bir dünya olması gerektiğini vurgulamıştır. Adil ve demokratik bir sosyalist toplumun ütopyik vaatlerini hayal eden ve bunlara göre hareket eden bir dünya için mücadele etme ihtiyacı her zamankinden daha acil olduğu ve Covid-19 salgını karşısında eleştiri, anlayış ve direniş konularının bir ölüm kalım meselesi haline geldiği sonucuna ulaşmıştır.

Ranald (2020), Neoliberal paradigma gölgesinde yapılan ticaret anlaşmalarının aynı zamanda yabancı yatırım seviyelerini de düzenlediğine dikkat çekmiştir. Pandeminin neden olduğu gibi ekonomik krizlerde fiyatlar düştüğünde, birçok sektörün küresel şirketlerin artan yoğunlaştırılmış mülkiyetine karşı savunmasız olduğunu vurgulamıştır. Ticaret anlaşmalarının, hükümetlerin halk sağlığı veya çevreyi düzenlemesini engellememesi gerektiğini belirtmiştir. Tıp tekellerini güçlendirmemeli ve zaten muazzam bir pazar gücüne sahip küresel şirketlere ISDS gibi ek yasal haklar vermemelidirler. Ticaret anlaşmalarının, uluslararası kabul görmüş ve tam olarak uygulanabilir işçi hakları ve çevre standartlarına dayanmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Gilligan (2020), çalışmasında sosyal devletin ön koşullarından olan sosyal güvenlik ağlarına yoğunlaşmıştır. Yoksullar için hedeflenen sosyal güvenlik ağlarının, küresel salgının olumsuz etkilerini bastırma ve bu yüzyılda yoksulluk, gıda güvensizliği ve yetersiz beslenmeye karşı mücadelede küresel olarak elde edilen önemli kazanımları koruma çabalarının merkezinde yer aldığını vurgulamıştır. Sosyal güvenlik ağlarının pandemiye nasıl uyarlanabileceğini ortaya koymuştur. Çalışmada elde edilen bulgular ışığında şu sonuca varılmıştır: Salgını kontrol altına almaya çalışırken, ülkeler aynı zamanda aşırı yoksulluktaki artışla ve bununla birlikte gelen gelen acılarla da yüzleşmelidir. Ancak bu sorunla mücadele etmek için birçok araçları vardır. Sosyal yardım

programları üzerine yapılan kapsamlı araştırmalar, güvenlik ağı tasarımlarını güçlendirmeye ve yanıtları değişen koşullara uyacak şekilde uyarlamaya yönelik yaklaşımlar için sağlam bir temel sağlar. Bu eylemler, sosyal güvenlik ağlarını iyileştirebilir ve Covid-19 pandemisinin en kötü etkilerinden bazılarına karşı koymaya yardımcı olabilir.

Aybet (2020)'in yaptığı çalışmada elde edilmiş olan bulgular ışığında oluşturulmuş olan çıkarımlar çalışmamızdakilerle paralellikler göstermektedir. Yazar, Covid-19'dan önceki mevcut uluslararası sistemin, küresel liberal düzeni korumak isteyenler ve ona tepki gösteren merkantilistler arasındaki gerilimle birlikte hâlihazırda bir geçiş sürecinden geçmekte olduğunu öne sürmüştür. Çalışmada elde edilen sonuçlar şöyle sıralanmıştır: Covid-19 yeni iş birliği mekanizmalarının ortaya çıkmasını mecbur kılacak ve böylece ülkeler ne tamamen merkantilist ne de küresel liberal düzenin koruyucusu olabileceklerdir. Devletlerin, daha fazla kendine yetebilen ve daha az uluslararası tedarik zincirlerine bağlı; fakat uluslararası ticarete daha etkin olma yollarını aramaları olasıdır. Uluslararası iş birliği daha çok ihtiyaçlara dayanan işlevsel bir modele evrilecek ve ideolojiler politikaların uygulanmasında ve teorilerin gelişiminde ön saflarında yer almayacaktır. Uluslararası ilişkiler teorileri artık ne statükoyu korumak veya meşrulaştırmak ya da ona meydan okuyan alternatiflere odaklanacaktır. Teoriler artık önceden tasarlanmış büyük projelerden kaynaklanarak değil, ihtiyaçların belirleyeceği ve politik ve ideolojik yönlendirmelerden arınmış çeşitli uluslararası iş birliği yöntemleri ve yollarını açıklamaya hedeflenecektir.

4. KÜRESEL SALGINLAR, ORTAK ÖZELLİKLERİ VE ETKİLERİ

Genellikle yazında, küresel salgınlar sırasında karşılaşılan zorlukların, dünya savaşlarında karşılaşılmış olan sağlık, ticari ve ekonomik zorluklarından çok daha ağır oldukları bağlamında bir uzlaşı vardır. Ticari faaliyetlerin tamamen veya oldukça düşük olmakla birlikte belli bir ölçüde durduğu, bununla birlikte ekonomik ve ticari toparlanmanın da oldukça hızlı olduğu yönündeki çıkarımlar da bu konudaki çalışmaların görüş birliğine işaret etmektedir.

Büyük salgınların, Neolitik çağlardan bu yana tarım toplumu dünyasına damgasını vurduğu gözlenmektedir. Avcı – toplayıcı toplumlarla kıyaslandığında çok daha yoğun nüfusa sahip toplumların oluşumu ve evcil hayvanlarla olan günlük temas, geride kalan 10.000 yıl süresince insanlık dünyasıyla özdeşleşen ağır salgın hastalıkların kaynağı olarak belirlenmiştir. Nüfus hareketliliği ve yoğunluğu ile birlikte kötü beslenme de geniş coğrafyalara yayılan bu salgınların belirleyici faktörleri olarak göz önünde bulundurulmuştur. Hastalıkların

yayılmasında doğal kaynaklar ile nüfus arasındaki ilişkinin oldukça önemli yeri vardır, bununla birlikte şans da önde gelen rol oynamıştır (Malanima, 2012: 311).

Dünya, Antik dönemden günümüze kadar, yedi kolera, üç veba ve bugünlerde yaşamakta olduğumuz küresel salgınla birlikte 10'dan fazla küresel grip salgını yaşamıştır. Çiçek, sıtma ve sarıhumma salgınları Epidemik boyutta kalmıştır, bununla birlikte çok sayıda insan ölümüne neden olmuşlardır ve yukarıda sayılan üç hastalıkla neredeyse aynı etkide bulunmuşlardır. Yaşanmış olan küresel salgınların tümünün sebep olduğu yıkımın yüksek olmasının nedeni, hastalığın bütünüyle tanınmamasıdır. Bunun sonucunda yayılma alanları geniş, ölüm oranları oldukça yüksek olmuştur. Salgın hastalıklar; coğrafi, siyasi, ekonomik, dinî, sosyal, kültürel, psikolojik ve daha başka birçok açıdan toplumsal yaşamı derinden etkilemiştir (Kılıç, 2020: 15).

Küresel salgınlar toplum ve insan yaşamı üzerinde birçok yönüyle etki bırakmıştır. Söz konusu etki; salgın sürecindeki zamanın koşullarına, bilgi birikimine ve anlayışına göre çeşitlilik göstermiştir. Bununla birlikte hangi evrede yaşanırsa yaşansın, insan topluluklarının öngörmedikleri bir anda rastladıkları bir hastalık nedeniyle oldukça yüksek sayıda can kaybına maruz kalmaları, benzer siyasi ekonomik ve sosyal etkileri içinde barındırmıştır (Kılıç, 2020: 33).

Tablo 1: En az 100.000 kayıpla sonuçlanan on beş büyük pandemi olayı.

Pandemi adı	Başlangıç	Bitiş	Kayıp Sayısı
Black Death (Kara Veba)	1347	1352	75.000.000
ItalianPlague (İtalyan Vebası)	1623	1632	280.000
Great Plague of Sevilla (Büyük Sevil Vebası)	1647	1652	2.000.000
Great Plague of London (Büyük Londra Vebası)	1665	1666	100.000
Great Plague of Marseille (Büyük Marsilya Vebası)	1720	1722	100.000
First Asia Europe CholeraPandemic (İlk Asya-Avrupa Kolera Pandemisi)	1816	1826	100.000
Second Asia Europe CholeraPandemic (İkinci Asya-Avrupa Kolera Pandemisi)	1829	1851	100.000
RussiaCholeraPandemic (Rusya Kolera Pandemisi)	1852	1860	1.000.000
Global FluPandemic (Küresel grip pandemisi)	1889	1890	1.000.000
SixthCholeraPandemic (Altıncı Kolera Pandemisi)	1899	1923	800.000
EncephalitisLethargicaPandemic	1915	1926	1.500.000
Spanish Flu (İspanyol Gribi)	1918	1920	100.000.000
AsianFlu (Asya Gribi)	1957	1958	2.000.000
Hong Kong Flu (Hong Kong Gribi)	1968	1969	1.000.000
H1N1 Pandemic	2009	2009	203.000

Kaynak: Jordà, Ö., Singh, S. R. ve Taylor, A.M. (2020). *Longer-Run EconomicConsequences of Pandemics*, Federal Reserve Bank of San Francisco WorkingPaper 2020-09.

4.1. Küresel Salgınların Uluslararası Ticarete Etkileri

Geçmişte yaşanmış dört küresel salgın, Küresel salgınların ekonomiye ve uluslararası ticarete genel etkileri bağlamında bir anlayışa ulaşabilmek gayesiyle kısaca incelenmiştir. İncelenmiş olan salgınlar sırasıyla, Avrupa'da tutulan kayıtlarının günümüze ulaştığı 1347-1350 yıllarında yaşanmış olan veba salgını, 15. - 16. Yüzyıl boyunca etkisini hissettirmiş olan çiçek hastalığı salgını, Daha öncesinde başlamış olmasına rağmen 1918 yılına tarihlenen İspanyol gribi salgını ile 1957 yılında gerçekleşmiş olan Asya gribi salgınıdır. Tablo 1'de, burada adı geçen küresel salgınların, yaşanmış diğer küresel salgınlarla karşılaştırılabilmesi amacıyla, aralarından en yüksek ölümlerle sonuçlanan on beşi gösterilmiştir.

Tarihte en yıkıcı salgın olarak görülen, 1347-1350 arasında etkili olan Veba Salgını, sosyoekonomik değişimlere neden olmuştur. Yüksek fiyat döneminin başlaması en önemli ekonomik etkilerinden sayılmıştır. Fiyatların düşürülmesi için devletlerin ek önlemler alması gerekmiştir. Ayrıca salgının yol açtığı büyük çapta ölümler nedeniyle tüketici sayısı azaldığından, pazarın masnetme yeterliğini büyük ölçüde kaybetmiş olmasının da salgının sonuçları arasında önemli yer tuttuğu görülmektedir (Pirenne, 2009: 217).

Tüccarların mal ve insan hareketine konulan kısıtlamaların ticareti tamamen sona erdirebileceği veya azaltabileceği savıyla salgın karşısında alınmış olan önlemlere muhalefet göstermişlerdir. Kapsayıcı emek piyasasının yayıldığı, feodal emeğe dayalı hizmetlerin giderek azaldığı bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, Doğu Avrupa'daki mülk sahipleri topraklarını genişletmiş ve Batı Avrupa kaynaklı talebin karşılanabilmesi için arzı arttırmaya giriştikleri ve emek piyasası üzerindeki baskıların yoğunlaştığı not edilmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2014: 70).

İşgücü ve nüfustaki büyük düşüşlerin sektörel ticaret koşullarında ve nispi faktör fiyatlarında da önemli değişikliklere yol açtığı kaydedilmiştir. Reel ücretler, veba'nın başlangıcını takip eden ilk yüzyıl süresince ülkelerin çoğunda ve şehirlerde iki katına yükselmiştir. Emeğe kıyasla toprak bolluğu, tarımsal ürün fiyatları, başta yüksek emek girdisine sahip ürünlerle karşılaştırıldığında düşmüştür. Bütün bu değişikliklerin; para stoku, ticaret dengesi, toplam fiyat seviyesi üzerinde oldukça kayda değer etkileri gözlenmiştir (Pamuk, 2007: 294-295).

Özetle, bu evredeki veba salgınının ardından, feodal bağımlılık bukağlarını kıran işgücü, artık pazarlık yapabilecek bir konuma ulaşmıştır. Sanayi mallarında artan talep ve belirli iş kollarında meydana gelen işçi azlığı, çalışma programları ile çalışma saatlerini önemli kılmıştır. Kara ölüm, serflerin ve köylülerin özgürleşmesi yolunda çok büyük etkide bulunmuştur. İşgücü yaşanan eksiklik kırsal bölgelerde bile para odaklı ekonomiye geçiş eğilimini

hızlandırmıştır. Ticaretle ilişkili olan taşımacılığın ve ticaretin kendisinin genel kuralları ve işleyişi çok büyük değer değişimlere maruz kalmıştır. Nüfustaki azalış fiyatlar ile kiralardaki artışı beraberinde getirmiş ve belirli bir orana kadar gıda maddelerindeki talepte azalmaya neden olmuştur. Bunun sonucunda yerel ve bölgesel ticaret hacmi zayıflamış, lüks mallardan bir kısmının fiyatı da artmıştır. Veba nedeniyle alınmış olan önlemler neticesinde insan ve mal ve hareketliliğine yapılan kısıtlamalar, Avrupalı tüccarlar için dünyanın başka bölge ve ülkelerine doğru yayılan müşteri arayışlarına neden olmuştur (Acemoğlu ve Robinson, 2014: 77-81). Günlük geçimlerini sağlamaya yönelik olarak çalışmak zorunda kalan insanlar, yaşamsal gereksinimleri dışında kalan harcamaları kısmak durumunda kalmıştır. Bazı toprak sahipleri bahsedilen bu genel yoksulluktan faydalanmıştır (Malanima, 2012: 325).

15.-16. yüzyıl arasında Avrupalıların Amerika kıtasını kolaylıkla istila edebilmesi, Amerikalılara göre daha üstün olan silahlarla donatılan ordulara ve askeri örgütlenme olanaklarına sahip olmalarıyla birlikte Yerli halkın bağışık olmadığı, fakat Avrupalıların bağışıklığına sahip olduğu bulaşıcı hastalıkların da yeni kıtada yayılmasına dayandırılabilir. İngiliz ve İspanyol kaşifler ile maceracılar yeni dünyaya geldiklerinde bağışık oldukları kızamık ve çiçek başta olmak üzere birçok bulaşıcı hastalığı da beraberlerinde bu yenedünyaya getirmişlerdir. O evrenin Kuzey Amerika'sındaki toplumlar oldukça küçüktü ve neredeyse birbirlerinden tamamen yalıtılmış biçimde yaşam sürdürmekteydiler ve bu da bu tür bölgelerin toplumlarında bulaşıcı hastalıkların yayılımını sekteye uğratmıştır. Bununla birlikte Peru ve Meksika'da ise halk kitleleri gerekli olan taşıma kapasitelerini karşılamaya başlamış olan çok büyük şehirlerde yoğunlaşmıştı. Bu denli yoğun yerleşime rağmen böyle şehirlerde bulaşıcı salgın hastalıklar çok az olduğunda önemsiz derecede kalmıştır. Böylelikle bu şehirlerdeki Amerikalı yerli halk Avrupalıların beraberinde getirdiği bulaşıcı hastalıklar karşısında tamamen savunmasız durumda kalmışlardı (Bell ve Lewis, 2005: 141).

Amerika kıtasındaki nüfus azalımının bu dönemdeki gerçek boyutuna yönelik günümüze net bir bilgi ulaşmamışsa da ve çeşitli kaynaklar tarafından üzerinde durulan rakamlar birbirini tutmuyorsa da, 1492'yi izleyen ilk 100-150 yıl içerisinde yerli Amerikan nüfusundaki azalımın yaklaşık olarak %80-95 oranına ulaştığı tahmin edilmektedir. Örneğin, Doğu Amerika'da yer alan, Kolomb'un karaya ilk olarak çıktığı Hispaniola adasında o sırada bulunan yerli Taino halkı nüfusu 60.000 veya 8 milyonu bulmakta iken (çeşitli kaynakların verdiği sayılar birbirinden çok farklılık göstermektedir) sonraki 50 yıl içinde hemen hemen tükenme noktasına varmıştır. Kimi tarihçiler, nüfusu 3-4 milyon civarında kabul ederek %95 oranında bir azalımı hesap etmişlerdir, fakat oranlar

açısından gösterilen yaklaşımların genellikle birbirini tuttuğu görünmektedir. Meksika nüfusu 1519 yılında 15 milyonu bulmaktayken, yüz yıl geçtiğinde nüfusun yaklaşık olarak 1,5 milyona düştüğü kaydedilmiştir. Bugünkü ABD'nin doğu kıyısında da benzer bir azalma meydana gelmiştir. Çiçek hastalığının başlaması ve hızla yayılımı yerli nüfus açısından korkunç sonuçlara yol açmıştır. Hastalık, kıtada Avrupa sömürgeciliğinin yüzünü gösterdiği her bölgede acımasız bir biçimde yayılmaya devam etmiştir. Demografi uzmanı ve tarihçi Nobel David Cook, her şeyin sona ermesiyle birlikte Amerika kıtasındaki tüm bölgelerde salgınlardan en düşük düzeyde etkilenmiş bölgelerdeki nüfusun %80'inin, en yüksek düzeyde etkilenmiş bölgelerdeki nüfusun tamamının ve orta düzeyde etkilenmiş bölgelerde de halkın yaklaşık %90'ının yok olduğu yönünde tahminde bulunmuştur (Nunn ve Qian, 2010: 165; Barquet ve Domingo, 1997: 635).

Uluslararası ticarete etkileri ve ekonomik sonuçları bakımından ele alındığında, yeni kıtanın keşfi ve sonrasında yayılmış olan çiçek salgınını takip eden sürecin, iç içe geçmiş zincirleme birçok gelişmeye neden olduğu görülmektedir.

İspanyol gribi (H1N1) olarak adlandırılan ve 1918'e tarihlenen grip salgınının, 20. yüzyılın önemli bir bölümünde unutulmuş bir felaket olarak anılmıştır. 19 milletin savaşta olduğu, yokluk, gerilim, baskı ve karmaşanın gripin kolaylıkla bulaşmasına doğrudan neden olduğu bir evreye denk gelmiştir. Yalnızca birkaç ay içerisinde yol açtığı 50 milyonu aşkın ölümün Birinci Dünya Savaşı'ndaki doğrudan savaş nedenli etkenler sonucu yaşanan ölümlerden üç kattan daha çok olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu salgının günümüzde de araştırmaları konu olmaya devam etmesi kayda değerdir. Bununla birlikte başlangıçta araştırmacıların pek ilgisini çekmemiş olan grip salgını, kendisinden sonraki evrelerde yinelenen salgınlardan sonran araştırmacıların yoğun ilgisine konu olmuş ve bunun sonucunda yazında çok büyük bir yer edinmiştir.

Salgın, ilk fark edildiği andan itibaren, büyük bir olasılıkla salgının kaynağı hakkında yayılan haberlere egemen olan yanlış bilgiler sonucunda "İspanyol gribi" biçiminde adlandırılmıştır. İspanya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasındaki tarafsız ülke konumu nedeniyle, söz konusu dönemin İspanyasında egemen olan basın özgürlüğünün Almanya'dakinden ve savaş sırasındaki müttefik ülkelerdekenden daha fazla olduğu genel olarak kabul edilir. Avrupa ve ABD basını, olasılıkla siyasi nedenlerden dolayı, sivil ve askeri nüfus içindeki çok sayıda yaralı ve hakkında süre giden grip salgınıyla ilişkilendirilebilecek doğru haberi zamanında bildirmemiş veya iletmemiştir. Salgının üzerinden yaklaşık olarak 90 yıl geçmesinin ardından, dünya çapındaki epidemiyologlar ve virologlar grip virüsünün ilişkilendirildiği İspanya'dan kaynaklanmadığını genel olarak kabul etmelerine rağmen, İspanyol gribi ismiyle anılmaya devam edilmiştir. Sonuç olarak 1918-1920 yılları arasındaki grip salgını kalıcı olarak

İspanyol gribi olarak bilinecek ve adlandırılacaktır (Trillav.d., 2008: 668; PBS, 2020: 1).

Genel olarak ölüm ve hastalık oranı bağlamında, İspanyol gribi pandemisi kayıtlı tarihte en yıkıcı halk sağlığı felaketlerinden sayılmaktadır. Salgın, öncesinde birbirleriyle temasta bulunmayan veya çok sınırlı teması bulunan nüfusların, Birinci Dünya Savaşı'ndan ötürü aynı coğrafyayı paylaşmak durumunda kaldığı bir evrede ortaya çıkan, bulaşıcı ve oldukça enfeksiyonel olduğu saptanan bir grip türünden kaynaklanmıştı. İspanyol gribinden önce gerçekleşmiş olan küresel salgınlar daha çok iletişim hatları ve ticaret yolları boyunca dolaşımında olmuşken, 1918 salgını yayılımı, içerisinde yayıldığı savaş koşulları bağlamınca hızlandırılmıştır. Bununla birlikte, Avrupa'da sürdürülen hendek savaşları söz konusu gribin bulaşmasının kolaylaştırılmasında ideal koşullar (sınırlı sağlık hizmetleri, aşırı kalabalık ve zayıf sanitasyon) doğurmuştur (Saunders ve Krewski, 2016: 5).

1918 salgınının savaşan askerler arasında yol açtığı yüksek oranlı ölümün savaş seyrini derinden etkilemiş olduğunun fark edilmesi ilgi çekicidir. Binlerce hastalanmış askerin cephenin ön hatlarından cephenin geri hatlarına ve daha da gerisine nakli ve hastanelere taşınması, sayısal olarak azalan ordulara ek olarak kayda değer bir lojistik sorununun yaşandığına da işaret etmektedir. Önde gelen savaş tarihçilerinin salgına yalnızca birkaç cümle ayırarak atıf yapmış oldukları görülmektedir. Sadece tarihçiler değil, genel anlamda dünyanın tüm halkları, uzun yıllar süresince bu grip salgınının Birinci Dünya Savaşından çok daha ağır yıkıma neden olduğunu gözden kaçırmış gibi görünüyordu (Dávila, 2018: 18).

Ekonomik sonuçları ve uluslararası ticaret açısından irdelendiğinde, 1918 grip salgınının neden olduğu ekonomik etkileri bağlamında kısa vadeli olumsuzluğun ardından hızlı toparlanma görülmektedir. Özellikle eğlence ve hizmet endüstrilerindeki birçok işletmenin, çift haneli gelir kaybı yaşadığı tespit edilmiştir. Sağlık hizmetlerine yönelik üretimde uzmanlaşmış işletmelerin gelirleri artış göstermiştir (Garrett, 2007: 21).

Çalışmanın ele aldığı diğer salgınların da dikkate alınmasıyla, İspanyol Gribinin etkilerinde de ekonomik ve uluslararası ticaret açısından ortak özelliklere rastlanmıştır. Söz konusu ortak özellikler şöyle özetlenebilir:

- a. Belirli bir süre boşa kalan ekilebilir statüdeki tarım arazilerinin olması.
- b. Nüfus azalışına dayalı işgücü kaybının neden olduğu geçici süreliğine yaşanmış olan ücretlerdeki artışlar.
- c. Salgınla doğrudan bağlantılı alanlarda uluslararası ticaretin canlanmış olması.

- d. Salgınla doğrudan bağlantısı olmayan alanlarda ticaretin azalması (bu salgında diğerlerinden ayırt edici olarak Birinci Dünya Savaşının etkilerinin gölgesinde) olarak özetlenebilmektedir.

1957-58 Asya gribi salgınının kaynağı Çin olmuştur. Salgına neden olan virüs kısa sürede Çin'in komşu ülkelerine yayılmıştır. 1957 Haziranında Güneydoğu Asya'ya ve Avustralya'ya kadar varmıştır. Haziran-Eylül evresinde Avrupa'ya ve Güney Amerika'ya ulaşmıştır. Yaz ortasında ABD'ye ulaşan virüs önce çok az sayıda insana bulaşmış olsa da, birkaç ayda yayılımını artırmıştır. Salgın tamamen etkisini yitirdiğinde İngiltere'deki ölüm sayısı 14.000 olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte söz konusu salgın İngiltere'nin 3.550 ölüm açıkladığı 1957 Aralığında tüm kıtalara yayılımını tamamlamış olduğu not edilmiştir. Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda salgın virüsünün küresel yayılımının on ay sürdüğü belirlenmiştir. ABD'deki ölüm sayısı 1958 Mart'ına kadar 69.800 olarak bildirilmiştir. Yapılan tahminlere göre, 1957-58 Asya gribi salgını yerküre bütününde yaklaşık olarak 2 milyon ölüm ve 820 milyon enfekteyle sonuçlanmıştır (Rogers, 2020: 1; Yoneyama ve Krishnamoorthy, 2010: 1; Oxford v.d., 2001: 155).

ABD ve Kanada'da, 1957 yazınının sonlarına doğru tetiklenen ve 1958 baharına kadar süren bir sermaye yatırımı durgunluğunun yaşandığı kayıtlara geçmiştir. Bu resesyonun öncesinde hisse senedi piyasası zafiyeti ve parasal daralma dönemi yaşanmış ve öncü göstergelerin takibiyle doğru olarak tahmin edilmiştir. Söz konusu resesyonun ayırt edici özelliği olarak keskin sermaye malları stok döngüsü tanımı yapılmıştır.

Richards (2020), hem ABD'de hem de küresel çapta, Asya Gribinin yoğunluğunu en çok hissettirdiği evrelerde, bir durgunluğun olduğuna dikkat çekmiştir. Eisenhower Durgunluğu olarak da bilinen 1958 Durgunluğu yeterince dikkat çekmediği not edilmiştir. Bunun altında yatan temel neden, 1930'lardan beri en kötü durgunluk olarak büyüklük bağlamında keskin olmasına rağmen süresinin ise çok kısa olmasına bağlanmaktadır. Eisenhower Durgunluğu 1957 Ağustosunda başlamış, 1958 Nisanında etkisini yitirmiştir. Resesyonun nedenlerini irdeleyen yazılı raporların çok az olduğu görülmüştür. Oran artışları karşılaştırılmasına yönelik bazı kaynaklara rastlanmışsa da, neden-sonuç bağlantısının yeterince kurulamamış olmasından ötürü yeterince dikkate alınmamıştır. Genel olarak, 1950 ortalarında kaydedilen ekonomik büyüme hızının yıllık bazda %2-3 oranında seyrettiği not edilmiştir. 1957'nin üçüncü ve dördüncü çeyreği ile 1958 birinci çeyreğinde aniden yaşanan durgunluğu takip eden güçlü ve hızlı bir toparlanma gözlenmiştir. Richards'a göre, bu evredeki tüm diğer etkiler göz önünde bulundurulduğunda, davranışsal etkiler ve zamanlamaya bağlı olarak, Asya Gribi durgunluğun en büyük suçlusudur. Covid-19 ile Asya

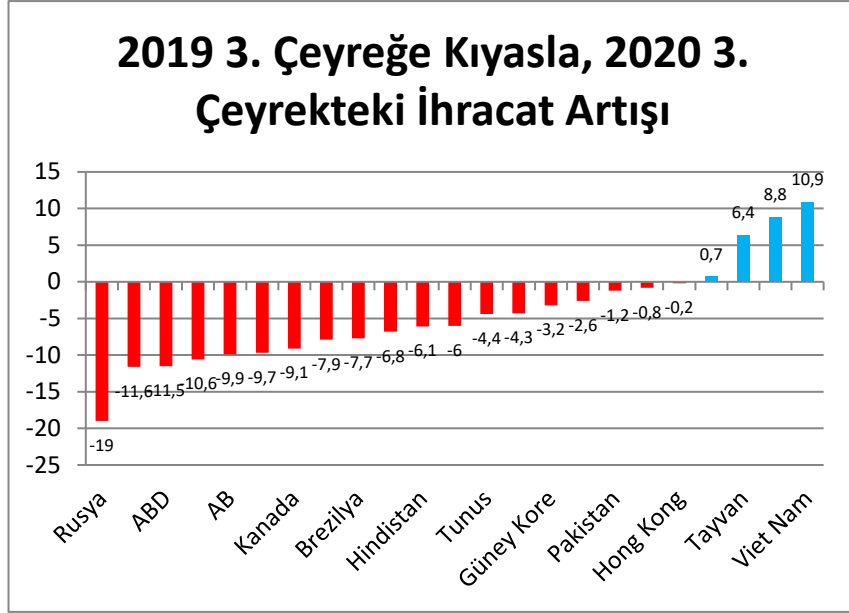
gribinin gösterdiği yapısal benzerlikler Covid-19'un durgunlukla sonuçlanabileceği tahmin edilmiştir (Richards, 2020: 5-6).

Özetle, 1957 Asya Gribi global ölçekte bir durgunluğa neden olmuştur. Lüks tüketim mallarına yönelik ilgi geçici bir süre azalmıştır. Kısa bir süre işsizlik yaşanmış ve ekonomik büyüme oranlarındaki ani bir azalışın sonrasında hızlı bir toparlanma gözlenmiştir. Dönemin uluslararası kurumlarının ve büyük ekonomilerde hizmet veren değerlendirme kuruluşlarının küresel salgının uluslararası ticareti ne ölçüde etkilediği bağlamında yeterli bir bilgi bulunamamıştır. Bu nedenle uluslararası ticarete ne tür bir etkide bulunduğu hakkında bir anlayış geliştirilememiştir. Bununla birlikte neredeyse yarı yarıya düşen otomobil satışlarına yönelik veri ve tüketici harcamalarındaki azalış dikkate alınarak uluslararası ticaretin geçici bir durgunluğa maruz kaldığı yönünde bir sonuca varılmıştır.

4.2. Covid-19 Salgınının Uluslararası Ticarete Etkileri

Uluslararası ticaret 2020'nin birinci çeyreğinde çoğu ülke için daralmıştır, 2020'nin ikinci çeyreğine ilişkin veriler çok daha ciddi bir gerilemeye işaret etmiştir. Çoğu bölgede ticaret çökmeye devam ederken, Doğu Asya ve Pasifik bölgeleri iyileşme belirtileri göstermiştir. Otomotiv ve enerji sektöründe ticaret oldukça düşerken, tarımsal gıda ürünleri ticareti ise istikrarını korumuştur. Covid-19 ile ilgili tıbbi ürünlerin ticareti ise Nisan 2020'de iki katından fazla artmıştır.

Şekil 1'de de görüldüğü gibi UNCTAD'ın istatistiklerine göre, Bazı Asya ekonomileri ve Türkiye dışında, ihracat artışında 2020'nin üçüncü çeyreğinde genel bir düşüş eğilimi gözlenmiştir. Dördüncü çeyrek raporu henüz yayınlanmadığından 2020'nin tamamına yönelik bir bilgi verilememiştir.

Şekil 1: 2019 3. Çeyreğe Kıyasla, 2020 3. Çeyrekteki İhracat Artışı
Kaynak: UNCTAD. (2020). Global tradeupdate. Global trade: a frail recovery in thesecondhalf of 2020. October 2020

UNCTAD(2020) raporu incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracat, gelişmiş ülkelere daha iyi sonuç vermiştir. Gelişmekte olan ekonomilerin ihracatlarının yıllık büyümesi, ikinci çeyrekteki -%18'den Temmuz'da -%6'ya yükselirken, gelişmiş ülkelere gelenler -%22'den -%14'e çıkmıştır. 2020'nin ikinci çeyreğinde uluslararası ticaretteki düşüşten hiçbir bölge kurtulamamıştır, ancak en keskin düşüş ithalatın %35, ihracatın %41 düştüğü Batı ve Güney Asya bölgelerinde olmuştur. Temmuz ayı itibarıyla ticaretteki düşüş Doğu Asya dışındaki çoğu bölgede önemli olmaya devam etmiştir. Enerji ve otomotiv sektörlerindeki uluslararası ticaretin değeri, 2019 seviyelerinin önemli ölçüde altında kalmaktadır. Bununla birlikte, ev ofis ekipmanı ve kişisel koruyucu donanım, iletişim ekipmanları, ofis makineleri, tekstil ve giyim talebinde artış gözlenmiştir. Rapor, Covid-19 tıbbi malzemelerine (kişisel koruyucu ekipman, dezenfektanlar, teşhis kitleri, oksijen maskeleri ve diğer ilgili hastane ekipmanları) özel önem vermiştir. Covid-19 tıbbi malzeme ticareti (kişisel koruyucu ekipman, dezenfektanlar, teşhis kitleri, oksijen

maskeleri ve diğer ilgili hastane ekipmanları) Nisan 2020'den bu yana ortalama %50'den fazla artmıştır. Ancak bu tür ticaretteki artış, öncelikle zengin ulusların sakinlerine fayda sağlamıştır.

Ticaret ve yatırımın daha zayıf bir seyir izlediği gözlenmiştir. Küresel salgının süresi ve bunun sonucunda pandemiden kaynaklanan küresel ekonomik gidişat ile ilgili belirsizliğin, yatırımları caydırabileceği görülmektedir. Sürdürülen operasyonların uygulanabilirliğinin uzun vadeli olabilmesine ve esnekliğine yönelik endişeler, küresel değer bağlarından uzak durulmasına neden olabilir. Bu durum uluslararası teknoloji aktarımı bağlamında önemli bir kanala set çekebilir ve genel olarak bu tür üretim süreçleriyle bağlantılı yabancı sermayeyi yatırımlar odağında caydırabilir (Dieppe, 2020: i.9).

Uluslararası Ticaretin, Covid-19 küresel salgınının neden olduğu durgunluktan büyük oranda olumsuz etkilendiği saptanmıştır. Küresel salgının gidişatına göre, bazı ülkeler sıkı tedbirleri sürdürürken, bazı ülkelerde ise aşılama çalışmalarına bağlı olarak tedbirler hafifletilmektedir. Tahminlere göre, salgın birkaç dalga daha sürdüğü takdirde uluslararası ticaretin ve küresel ekonominin normal seyrine dönüşü için gerekli sürenin de uzayabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, uluslararası ticaretin olağan gidişatına dönebilmesi, küresel salgının yerküre bütününde belirli bir oranda gerilemesine bağlı olacaktır.

Covid-19'dan önce, mevcut uluslararası sistem, küresel bir liberal düzeni korumak isteyenler ile buna tepki gösteren merkantilistler arasındaki gerilim ile zaten bir geçiş sürecinden geçiyordu. Covid-19, yeni işbirliği aygıtlarının ortaya çıkmasını zorlayacak ve devletler, ne küresel liberal düzenin koruyucusu olacak ne de tamamen merkantilist olabileceklerdir.

Devletler muhtemelen kendi kendilerine daha yeterli olacak ve uluslararası tedarik zincirlerine daha az bağımlı olacak, ancak uluslararası ticaretle daha çok ilgilenecektir. Uluslararası işbirliği, işlevselci bir modele dayalı ihtiyaçlar olacak ve ideolojiler, politika oluşturmada ve teorik gelişimde ön planda olmayacaktır (Aybet, 2020: 309).

5. KÜRESEL SALGIN YÖNETİMİNDE SOSYAL DEVLET ETKENİ

Mevcut koronavirüs salgını tıbbi bir krizden fazlasıdır, aynı zamanda politik ve ideolojik bir krizdir. Neoliberal hükümetlerin yıllarca ihmal ettiği, halk sağlığının ve kamu yararının önemini inkar ederken, onları mümkün kılan kurumları karalayan derin bir krizdir. Aynı zamanda, bu kriz servet, gelir ve güçteki büyük eşitsizliklerin krizinden ayrılamaz. Demokratik değerler, eğitim ve çevresel yıkım krizinden de ayrılamaz. İkincisi ile ilgili olarak,

koronavirüssalgını, ekosistemde neoliberal küreselleşmenin yıkıcı saldırıları yoluyla doğal düzenin siyasallaşmasıyla derinden bağlantılıdır (Giroux, 2020: 1).

Salgını kontrol altına almaya çalışırken, ülkeler aynı zamanda aşırı yoksulluktaki artışla ve bununla birlikte gelen acılarla da yüzleşmelidir. Ancak bu sorunla mücadele etmek için birçok araçları var. Sosyal yardım programları üzerine yapılan kapsamlı araştırmalar, güvenlik ağı tasarımlarını güçlendirmeye ve yanıtları değişen koşullara uyacak şekilde uyarlamaya yönelik yaklaşımlar için sağlam bir temel sağlar. Bu eylemler sosyal güvenlik ağlarını iyileştirebilir ve Covid-19 salgınının en kötü etkilerinden bazılarına karşı koymaya yardımcı olabilir (Gilligan, 2020: 105).

Çin, dünyanın geri kalanının büyük bir kısmının virüsle karşı karşıya olduğu en kötü zamanda virüsü kontrol altına alan ilk ülke oldu. Öte yandan, başlangıçta salgının şiddetini anlayamayan Batı ülkeleri ise ağır darbe aldı. Mart ayının üçüncü haftasında İtalya'da Covid-19'dan ölenlerin sayısı Çin'deki ölenlerin sayısını aştı ve Mart ayının dördüncü haftasında Amerika Birleşik Devletleri yeni pandemi merkez üssü oldu (Erdoğan, 2020: 1).

2007'de başlayan küresel mali kriz, refah devletleri için bir meydan okumaydı ve bazı hükümetleri sosyal politikalarını gözden geçirme kararına götürdü. Sosyal yardımların hacimlerindeki ve / veya uygulama kurallarındaki değişiklikler ile demografik durum refah devletinin daha da gelişmesini etkilemiştir (Lauzadytevd., 2018: 100-101).

Pandemi, yalnızca sıfır gümrük vergileri değil, aynı zamanda tüm ticaret ve yatırımlara sıfır engel elde etmeyi amaçlayan, birbirini izleyen 'herkese uyan' neoliberal ticaret politikasındaki kusurlar hakkında kamuoyunda daha fazla tartışmaya yol açtı. Bu politika, her ülkenin maliyet açısından en rekabetçi ihraç ürünlerinde uzmanlaşmasını, diğer her şeyi mümkün olan en düşük fiyatlarla ithal etmesini, aktif endüstri politikalarına sahip olmamasını ve hükümet düzenlemelerini ve harcamalarını en aza indirmesini gerektirir. Politika, şirketler için düşük maliyetli küresel üretim zincirlerini en üst düzeye çıkarır, ancak işçi haklarını ve çevre standartlarını iyileştirmek yerine daha da aşınmalarına doğru bir yarışa neden olabilir. Pek çok ekonomiyi dar bir üretim üssü, temel tıbbi ürünleri üretemeyen ve pandemiyle başa çıkmak için kıt halk sağlığı kaynakları koşulları içerisinde bırakmıştır (Ranald, 2020: 108-109).

Piyasa, aile ve devlet arasındaki paylaşılan değerler ve etkileşim eşit derecede önemlidir. Toplumdaki eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan seçilmiş sosyal politikalara dayanarak, devlete belirli bir refah devleti modeli saptanabilir. Bilim adamlarının büyük ilgisine rağmen, her ülkedeki mevcut refah devleti modelini araştırmanın tek ve net bir yolu yoktur. Ve özellikle Orta ve Doğu

Avrupa ülkelerindeki refah devleti analizine çok az ilgi gösterilmiştir (Lauzadytev.d., 2018: 100).

Uluslararası iş birliği daha çok ihtiyaçlara dayanan işlevsel bir modele evrilecek ve ideolojiler politikaların uygulanmasında ve teorilerin gelişiminde ön saflarında yer almayacaktır. Uluslararası ilişkiler teorileri artık ne statükoyu korumak veya meşrulaştırmak ya da ona meydan okuyan alternatiflere odaklanacaktır. Teoriler artık önceden tasarlanmış büyük projelerden kaynaklanarak değil, ihtiyaçların belirleyeceği ve politik ve ideolojik yönlendirmelerden arınmış çeşitli uluslararası iş birliği yöntemleri ve yollarını açıklamaya hedeflenecektir (Aybet, 2020: 299).

6. NEOLİBERAL POLİTİKALARIN KÜRESEL SALGIN KRİZİNİN YÖNETİMİNE ETKİLERİ

Margaret Thatcher'in 1979 yılında, Ronald Reagan'ın da 1980'de iktidara gelmeleri, iki başat finansal gücün temsilcisi olan iki ülkenin en üst düzeydeki yönetim mevkilerinin neoliberal iktisat yaklaşımlarının savunucuları olmalarına giden yolu hızlandırmıştır. Her iki yönetim de seçilmelerinin ardından deregülasyon ve finansal liberalleşme yaklaşımlarının önde gelen ve güçlü destekleyicileri olduklarını kanıtlamıştır (Helleiner, 2010: 626). Bu bakış açısı uluslararası finansal kurumların doğrudan desteği ile kısa sürede küresel anlamda benimsenmiştir.

Neoliberalizm, temel olarak kar oranlarının yükseltilmesine yönelik politikaları benimsemiştir. Sübvansiyonların kaldırılması ve kar oranlarındaki azalışın önlenmesi adına devlette ayrılan sosyal harcamaların kısılması gibi önlemlerin alınması gibi bir dizi önlem sermayenin karını yükseltmeye yönelik alınan tedbirler arasında öngörülmüştür. Almanya örneğine bakıldığında söz konusu yaklaşımların uygulanmasıyla; 1980'lerin ortasından 1990'lı yılların sonuna doğru yaklaşık 12 yıl içerisinde %2 oranına varan işgücü gelirleri artışı ve %59 oranına varan sermaye gelirleri artışı gözlemlenmiştir (Demir, 2001: 85).

Neoliberal iktisadın politikalarıyla uyumlu olarak liberalleşme, özelleştirme ve mali kemer sıkma yaklaşımlarının temel alındığı Washington Uzlaşısının kalkınma süreçlerini henüz tamamlayamamış ve ekonomik istikrarsızlıklar içerisindeki gelişmekte olan ülkelere kurtuluş reçetesi olarak sunulmuştur. Mal, hizmet ve para ticareti önünde var olan tüm engelleri ortadan kaldırmayı kapsayan liberalizasyon sürecinin, bu evrede uygulanmaya çalışılmış olan istikrar programlarının yapısal ögesi olarak yerini aldığı anlaşılmaktadır (Dinçer ve Çakmak, 2008: 136).

Neoliberal doktrinin bir durgunluk ve ardından gerileme dönemine girdiğinin anlaşılmasıyla birlikte, akademik çevrelerce, yeni bir ekonomik düzen

oluşturma veya ana akım öğretinin yeni gerçekliklere uyarlanması yönünde arayışlar devam etmektedir.

Neoliberalizmin yayılması, bazı ülkelerin kapsamlı politika reformuna giriştiği, bazılarının ise ekonomik politikada nispeten mütevazı ayarlamalar yaptığı inişli çıkışlı bir süreç olmuştur. Neoliberal paradigmaya dahil edilen politikaların karışımı, değişen siyasi ve ekonomik koşullara yanıt olarak zaman içinde de değişmiştir (Blair, 2016: 3).

Neoliberal politikayı eleştirenler, on dokuzuncu yüzyılın başlarında neoklasik karşılaştırmalı üstünlük teorisinin temel varsayımlarının sınırlılıklarına işaret etmektedir. Bu kurallar, hastanelerin, yaşlı bakımı merkezlerinin ve enerji şirketlerinin özel şirket mülkiyetine izin vererek hükümete bir kriz anında düzenleme yapma kabiliyetinin daha düşük olmasını sağlamaktadır. Ticaret anlaşmaları aynı zamanda yabancı yatırım seviyelerini de düzenlemektedir. Pandeminin neden olduğu gibi ekonomik krizlerde fiyatlar düştüğünde, birçok sektör küresel şirketlerin artan yoğunlaştırılmış mülkiyetine karşı savunmasızdır (Ranald, 2020: 109).

Serbest ticaret, rekabet ve daha düşük fiyatlar retoriğine rağmen, bu anlaşmalar küresel şirketlerin tekel haklarını tüketiciler pahasına artırmıştır. İlaç şirketleri, daha ucuz ilaçların bulunabilirliğini geciktirerek, yeni ilaçlar üzerindeki 20 yıllık tekellerini sağlamlaştırarak ve / veya artıran ticaret kuralları için başarılı bir şekilde lobi yapmıştır (Gleeson ve Labonté 2020: 39-65).

Covid-19 sonrası dünyada paradigmalarda üzerindeki baskın Batı tekelinin değişmesi pek olası görünmemektedir. Popüler söylemler ve yaygın olarak benimsenen fikirler hala aynı akademik çevrelerden yayılacaktır. Ana akım medya desteği ile de konularını güçlendirmeye devam edecektir. Fakat fikirlerin politikaları meşrulaştırma şekli bir değişime/gerilemeye maruz kalacaktır. Uygulamalara gelince ise, fikirler uygulamaları değil; uygulamalar fikirleri şekillendirecektir. Bunun nedeni, uluslararası iş birliği kalıpları, değer ve kimlik temelli ilişkilerden daha az etkilenir hale geldikçe ve ihtiyaçlara odaklanan sonuç odaklı, çıkar temelli, işlemsel ilişkiler tarafından daha fazla yönlendirildikçe; politik kararlara meşruiyet kazandıran fikirlerin inşası gittikçe daha nadirleşecektir (Aybet, 2020: 304-305).

7. BULGULAR VE SONUÇ

Covid-19 salgınının kontrol altına alınmasında yaşanan zorlukların, neoliberal ekonomik paradigmanın egemenliğiyle ve bireyci piyasa köktenciliğiyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Sosyal devlet olgusundan giderek uzaklaşmış ve sosyal güvenlik önlemlerini azaltmış olan

ülkelerin yaşanmakta olan küresel salgının etkilerinden en çok etkilenen ülkeler oldukları gözlenmiştir.

Yaşanan her kriz sonrasında küresel ekonomi yaklaşımında önemli değişimlere ve dönüşümlere yönelik beklentiler olmuşsa da, bu beklentilere yeterince cevap gelişmeler olmamıştır. Özellikle 1980'ler ve 1990'larda kayda değer değişimler yaşansa da genel olarak sorunların kendiliğinden düzeleceği beklentisiyle işlerin olduğu gibi yürütülmesine devam edildiği görülmüştür. Yine de her krizin en azından sular durulana kadar uluslararası finans kurumlarında belirli değişimlere önyak olduğu da yadsınamaz. Krizlerin neden olduğu sınamaların, belli bir seviyeye kadar daha etkili dönüşüm ve değişimlerin yapılmasını zorunlu kıldığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada, sosyal devletin sağladığı sosyal güvenlik olanaklarını erozyona uğratmış olan neoliberal politikalarının etkisiyle, devletlerin, Covid-19 küresel salgınına birçok yönden cevap veremediğinin ortaya konulması girişiminde bulunulmuştur. Çalışmada elde edilmiş olan bulgular göz önünde bulundurulduğunda bütünüyle yeni ve tarafsız bir bakış açısıyla yeni bir ekonomik düzenin oluşturulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Halkın temel gereksinimleri güven altına alınmadan uygulanacak herhangi bir ekonomi politikası başarısız olmaya mahkum görünmektedir. İçinde bulunduğumuz zorlukların yeniden yaşanmaması için, oluşturulabilecek yeni ekonomi yaklaşımı her devletin kendi gerçekliklerine ve dinamiğine uygun olarak yorumlanabilecek ve esnetilebilecek bir yapıda olmalıdır.

8. ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

9. MADDİ DESTEK

Bu çalışmada herhangi bir fon veya destekten yararlanılmamıştır.

10. YAZAR KATKILARI

ET, ÖSA: Fikir;

ÖSA: Tasarım;

ET: Denetleme;

ET, ÖSA: Kaynakların toplanması ve/veya işlemesi;

ET, ÖSA: Analiz ve/veya yorum;

ÖSA: Literatür taraması;

ET, ÖSA: Yazıyı yazan;

ET: Eleştirel inceleme

11. ETİK KURUL BEYANI VE FİKRİ MÜLKİYET TELİF HAKLARI

Çalışmanın verileri anket, görüşme vb. yollarla toplanmış olmayıp doküman analizi metoduna dayanmaktadır. Verileri toplarken etik izne gerek duyulmadığı için çalışmada etik izinle ilgili bilgilere ve formlara yer verilmemiştir. Çalışma, herhangi bir tez çalışmasından üretilmemiştir. Bunun dışında çalışmada gerekli olan tüm etik kurul ilkelerine uyulmuştur.

12. KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. & Robinson, J.A. (2014). *Ulusların Düşüşü, Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, Çev. Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.: İstanbul).
- Aybet, G. (2020). 'Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri', *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Haziran 2020, Ankara, ss. 299-318
- Barquet N. & Domingo, P. (1997). 'Smallpox: The Triumph over the Most Terrible of the Ministers of Death', *Annals of Internal Medicine*, 127 (8), pp. 635-642.
- Bell, C. & Lewis, M. (2005). The Economic Implications of Epidemics Old and New. *SSRN Electronic Journal*. 10.2139/ssrn.1112799, pp. 137-174.
- Blair, D. J. (2016), 'Economic Inequality and the Global Diffusion of Neoliberalism', *24th IPSA World Congress of Political Science Poznań, Poland 27 July 2016*
- Dávila, B. E. (2018). 'En el centenario de la gripe española: un estado de la cuestión' *Revista de Demografía Histórica*, ISSN 1696-702X, 36 (1), 2018, pp. 17-42.
- Demir, G. (2001). 'Küreselleşme Üzerine'. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 56/1, (Ankara, 2001), s.73-104.
- Dieppe, A. (2020). *Global Productivity: Trends, Drivers, and Policies*. Advance Edition. Washington, DC: World Bank. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO.
- Dinçer, Gönül & Çakmak, Umut: 'GATS Çerçevesinde Gerçek Kişilerin Geçici Hareketliliğinin Liberalizasyonu Üzerine Bir Değerlendirme', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63-4, (2008), s.135-154.
- Dorel, F. (2006). La thèse du "génocide indien": guerre de position et science et mémoire. *Amnis: Revue de Civilisation Contemporaine de l'Université de Bretagne Occidentale*, ISSN 1764-7193, N° 6, 2006 (Ejemplar dedicado a: La Guerra y sus víctimas (Europa-América Siglo XIX-Siglo XXI)). 10.4000/amnis.908.
- Erdoğan, M. M. (2020). "Covid-19 and the End of the Road for Neoliberalism", *11. International Conference of Political Economy: Global Inequalities*, Online Conference, June, 24-26, Istanbul.
- Furuse, Y., Suzuki, A. and Oshitani, H. (2010). "Origin of the Measles Virus: Divergence from Rinderpest Virus Between the 11th and 12th Centuries," *Virology* 7 (2010), pp. 52-55.

- Genç, Ö. (2011). Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri, *Tarih Okulu*, Mayıs - Ağustos 2011, sayı: X, ss. 123-150.
- Gilligan, D. (2020). "Social safety nets are crucial to the Covid-19 response: Some lessons to boost their effectiveness," IFPRI book chapters, in: Covid-19 and global food security, chapter 23, pages 102-105, International Food Policy Research Institute (IFPRI).
- Gleeson, D. and Legge D. (2020) 'Three simple things Australia should do to secure access to treatments, vaccines, tests and devices during the coronavirus crisis'. *The Conversation* 21 April, <https://theconversation.com/three-simple-things-australia-should-do-to-secure-access-to-treatments-vaccines-tests-and-devices-during-the-coronavirus-crisis-136052>. Erişim Tarihi: 31.12.2020.
- Helleiner, H. (2010). 'A Bretton Woods moment? The 2007–2008 Crisis And The Future Of Global Finance'. *International Affairs*, 86: 3, (Blackwell Publishing Ltd/The Royal Institute of International Affairs: 2010), p.619–636.
- Garrett, T. (2007). Economic Effects of the 1918 Influenza Pandemic Implications for a Modern-day Pandemic. Working paper CA0721.
- Giroux, Henry. (2020). *The Covid-19 Pandemic Is Exposing the Plague of Neoliberalism*, Praxis Educativa, 24. 10.19137/praxiseducativa-2020-240202.
- Jordà, Ö., Singh, S. R. & Taylor, A.M. (2020). *Longer-Run Economic Consequences of Pandemics*, Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper 2020-09.
- Küçük, O. (2020). 'Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri', *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Haziran 2020, Ankara, ss. 13-53.
- Lauzadyte, T.A., Balezentis, T., Goculenko, E. (2018). Welfare State in Central and Eastern Europe. *Economics and Sociology*. 11. 100-123. 10.14254/2071-789X.2018/11-1/7.
- Luming, Z. (2020). 'Research on Covid-19 Pandemic and Social Security'. *World Journal of Social Science Research*. 7. p4. 10.22158/wjssr.v7n2p4. pp. 4-11.
- Malanima P. (2012). 'The economic consequences of the Black Death', *L'impatto della "Peste Antonina"*, Ed. Elio Lo Cascio, (Edipuglia: Bari, 2012), pp. 311-328.
- Nunn, N. Qian, N. (2010). 'The Columbian Exchange: A History of Disease, Food, and Ideas', *Journal of Economic Perspectives*, 24 (2), Spring 2010, pp. 163–188.
- Pamuk, Ş. (2007). "The Black Death and the origins of the 'Great Divergence'", *European Review of Economic History*, pp. 289-317.
- Pirenne, H. (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev: Uygur Kocabaşoğlu, (İletişim Yayınları: İstanbul, 2009).
- PBS. (2020). A science odyssey: people and discoveries. Worldwide flu pandemic strikes, 1918–1919. Erişilebilir: <http://www.pbs.org/wgbh/aso/databank/entries/dm18fl.html>. Erişim tarihi: 17.12.2020.

- Ranald, P. (2020). 'Covid-19 Pandemic Slows Global Trade and Exposes Flaws in Neoliberal. Trade Policy'. *Journal of Australian Political Economy*. No. 85, pp . 108-14.
- Richards, A. (2020). *How Low Can ItGo? AsianFlu of 1957-58 Foretells "Recession" in 2020*, AlambicInvestment Management, L.P. March 2020.
- Rodrik, D. (2002), 'After Neoliberalism, What?', *Alternatives to Neoliberalism Conference sponsored by the New Rules for Global Finance Coalition, May 23-24, 2002*.
- Rogers, K. (2020). 1957 flupandemic, *EncyclopaediaBritannica Online*. <https://www.britannica.com/event/1957-flu-pandemic>, Erişim tarihi: 23.12.2020.
- Saunders-Hastings, P. R., &Krewski, D. (2016). ReviewingtheHistory of PandemicInfluenza: UnderstandingPatterns of EmergenceandTransmission. *Pathogens* (Basel, Switzerland), 5(4), 66.
- Trilla, A., Trilla, G., Daer, C. (2008). The 1918 "'Spanish Flu' in Spain", *Clinicalinfectiousdiseases: an officialpublication of theInfectiousDiseasesSociety of America*. 47. 10.1086/590567, pp. 668-73.
- UNCTAD. (2020). Global trade update. Global trade: a frail recovery in the second half of 2020. October 2020.
- WTO. (2020). World Trade Statistical Review 2020.
- Yoneyama, T. &Krishnamoorthy, M. (2010). Influence of theColdWarUponInfluenzaPandemic of 1957-1958. *Proceedings 6th IEEE International Conference on E-Science (E-Science 2010)*. 12. 10.1109/eScience.2010.25